

Веселин Панайотов (Шумен, България)

НОВ ПРИНОС ЗА ИЗСЛЕДВАНЕТО НА ВЛАДИСЛАВ ГРАМАТИК

Боряна Христова. *Опис на ръкописите на Владислав Граматик*. Велико Търново, 1996. 205 с.

В литературознанието (и по-широко във филологията) има различни подходи към личността на даден автор и, доколкото самото понятие се явява в определена степен фикция, всички те като че ли имат своите основания. И все пак, основен обект на изследването остава преди всичко текстът. Това важи може би в най-голяма степен за средновековния период, където липсват обичайните пәтерици на литературоведа: биография (автобиография), литературна анкета, обществени изяви, спомени на съвременници и пр., и пр. Медиевистът е оставен сам срещу ръкописа и единственият му шанс да го проумее, е да го четe като единствена книга, като Книгата, даваща отговор на всички въпроси. Това четене в медиевистиката започва със знанието за авторските ръкописи. Точно на този първи и основен въпрос е посветена книгата на Боряна Христова „Опис на ръкописите на Владислав Граматик“.

В славянската книжнина на XV в. присъстват два значими и много близки помежду си феномена – руският книжовник Ефросин и Владислав Граматик. Автори и преписвачи на сборници, запазили за бъдещите поколения творбите на средновековните православни автори, двамата имат много общи черти: живеят по едно и също време, работят по сходен начин, имат еднакво отношение към текста и книгата. Имат и разлики: единият работи в свободната си родина, другият

– в условията на стогодишно робство. Точно тези различия правят връзките помежду им още по странни и интересни. Явлението Владислав Граматик може само отчасти да се обясни с инерцията на културните процеси, със затвореността на манастирската общност, със специфичната политика в Османската империя. Нали всичко това се отнася до всички субекти на културата, а делото на дяк Владислав е единствено по рода си. „Той е онова, което без преувеличение можем да наречем херменевт на Логоса, маг на словото, без когото, <...> не бихме могли изобщо да си представим старата ни книжнина и култура“ (с. 5). Решаването на тези сложни въпроси предстои, но първата крачка е направена в книгата на Б. Христова.

Авторката високо оценява ролята на Владислав Граматик в създаването и съхраняването на славянската култура. На първо място тя отбелязва заслугата му към славянската книжнина: „През призмата на книжовното му наследство минава цялата ни литература – от пространните жития на братята-просветители Кирил и Методий до литературното наследство на Григорий Цамблак, Димитър Кантакузин и Константин Костенечки.“ (с. 5); на второ, не по-малката му заслуга към православната култура изобщо: „... от проблемите с преводите и редакциите на основните съчинения на Йоан Златоуст, Василий Велики, Григорий Нисийс-

ки и др. до проблемите около музикално-певческото изкуство на българския петнадесети век“ (с. 5). Високата оценка на Владислав Граматик на практика обяснява появата на изследването: Б. Христова с основание напомня, че е време да се публикуват и самостоятелни описи на автографите на известните славянски книжовници (особено на „гигантите“ от XV в. – монах Ефросин, Гавриил Урик, Владислав Граматик). Впрочем, последното е факт, който допълва търсенията в тази посока¹.

Изследването се придържа към утвърдените начини на подреждане на материала: ръкописите следват хронологично, като първо са поставени точно датиранияте, а след това тези, в които липсва конкретно посочена година.

Принципите на описание спазват съвременните изисквания и са групирани в дванадесет пункта: заглавие и датировка, физическо описание на ръкописа, характеристика на материала и филиграните, описание на подвързията, характеристика на писмото, сведения за украсата, съдържание, правопис, бележки, приписки, история на паметника, библиография за конкретния ръкопис. Това изчерпващо описание има само един страничен (защото е свързан не с фактите и дори не с разбирането им, а с терминологичната им адекватност) недостатък – заменянето на термините *бележка* и *приписка*. Очевидно тази замяна е осмислена, но засега тя противоречи на общоприетото значение на двата термина².

Като обект на изследването са включени седем сборника: четири с точна дата – от 1456, 1469, 1473, 1479 г., един от 70-те години на XV в. и два от 80-те. По-голямата част от тях се намират в библиотеката на Рилския манастир (№ 4/14, № 3/6, № 4/8, № 2/23), което недвусмислено говори за съпричастността на Владиславовото творчество към традициите на Рилския книжовен център.

В изданието се следва съвременното мнение, че сборникът от 1456 г. се състои от две части – „Шестоднев“ (РМ № 4/14) и „Предели“ (Одеска държавна научна библиотека „М. Горки“ № 1/112)³, в противоположност на мнението, че става въпрос за два отделни ръкописа⁴. Най-

много място в книгата е отделено на Рилския панегирик от 1479 г., което е обусловено от неговия обем и значимост.

Важно улеснение за бъдещите изследователи на творчеството на Владислав Граматик, а и на славянската средновековна книжнина въобще, са коментарите и отправките към текстовете от сборниците. Там където е било възможно, са посочени гръцките съответствия. Там където това не е било възможно, има отправки към сходно заглавие или близки по съдържание византийски съчинения. Друго предимство са четирите типа показалци – именен, географски, предметен и *Inscriptarium*. Последният е особено полезен за бързи текстологически съпоставки и е изключителна рядкост в българската медиевистика.

Двете приложения към описа очевидно целят да представят Владислав Граматик не само като съставител на сборници, но и като автор. На първо място е поместен новобългарски превод на посланието до Димитър Кантакузин (нещо, което е в разрез с логиката на целия опис – много по-намясто би бил оригиналният текст, а преводът да го следва), а на второ място т. нар. Рилска повест. Тя е издадена според авторския текст, а разчетенията са с Мардариевия и Зографския препис. При структурирането на текста има стремеж да се запази Владиславовото разделение (с. 165). Публикацията повдига отново един проблем, който стои пред изследователите на този текст – дали става въпрос за отделно съчинение (повод за подобно заключение дава обособяването на името в заглавието на Евти-

¹ Още през 1980 г. книжовното дело на монах Ефросин от Кирило-Белозерския манастир беше обект на специално изследване: К а г а н, М. Д., Н. В. П о н ы р к о, М. В. Р о ж д е с т в е н с к а я. Описание сборников XV в. книгописца Ефросина. – ТОДРЛ, 35, 1980, 3-300.

² Р у с е в а, И. Приписки и бележки по нашите писмени паметници. – Изв. на семинара по слав. фил. СУ, 4, 1921, 1-48.

³ Р а й к о в, Б. Сборникът на Владислав Граматик от 1456 година. – *Palaeobulgarica*, 1991, № 4, 84-95.

⁴ Речник на българската литература. Т. 1. С., 1976, 226-227.

миевото житие) или за редакция на Евтимиевия текст. За последното говори несамостоятелността на „повестта“ и липсата на структурни елементи, които я диференцират като отделен текст.

Палеографският албум е задължителен за подобни изследвания и показва най-интересните страници от ръкописите на книжовника, както и оригинала на „Рилската повест“. За съжаление техническата реализация на изданието не дава представа за истинската красота на заставките и калиграфското изкуство на Владислав Граматик.

Като цяло книгата на Боряна Христова представлява един съвместен и професионален труд върху ръкописите на най-продуктивния ни книжовник от XV в. Не само в избора и обема на материала, но и в многобройните съпоставки и в библиографската осведоменост изпъква широката култура на авторката. Както при цялостното изграждане на текста, така и в детайлните наблюдения личи ръката на професионалиста, отлично запознат с характера на средновековната българска ръкописна книга.